

EKSPOZYCJA STAŁA

mieści się w 5 salach i na korytarzu klasztornym o łącznej powierzchni 350 m².

Składa się z trzech zasadniczych działów:

I. DZIEJE MIASTA KROTOSZYNA 1415-1945

II. KULTURA LUDOWA ZIEMI KROTOSZYŃSKIEJ

- *Rolnictwo i hodowla*
- *Izba wiejska z komorą*
- *Rzemiosła wiejskie*
- *Sztuka i strój ludowy*

III. KROTOSZYN W MALARSTWIE, RYSUNKU I GRAFICE (galeria plastyczna)

I. DZIEJE MIASTA KROTOSZYNA 1415-1945

SALA 1: KROTOSZYN 1415-1919

Krotoszyn został założony w 1415 roku przez Wierzbietę z rodu Łodziów Krotoskich na mocy przywileju króla Władysława Jagiełły. Miasto powstało na południe od istniejącej wcześniej osady, nazywanej odtąd Starym Krotoszynem. Przez cały okres Rzeczypospolitej szlacheckiej dobra krotoszyńskie były własnością polskich rodów szlacheckich i magnackich (Krotoskich, Niewieskich, Rozdrazewskich, Gałęckich, Potockich), a od 1819 roku niemieckich książąt Thurn und Taxis.

Początki i najwcześniejsze dzieje Krotoszyzna obrazują : plastyczna rekonstrukcja planu miasta z pocz. XV wieku, fotokopia odnowienia praw miejskich z 1453 roku oraz plansze z herbami kolejnych dziedziców miasta.



(fot. Adam Augustyniak)

Rozwój gospodarczy Krotoszyna należy łączyć z nazwiskiem Jana Rozdrażewskiego, który w 1570 roku nabył dobra krotoszyńskie i zwalniając mieszkańców z licznych ciężarów, nałożonych przez poprzednich właścicieli, stworzył korzystne warunki dla rozwoju rzemiosła i handlu. Krotoszyn stał się ważnym ośrodkiem piwowarstwa i tkactwa, a w późniejszych wiekach kuśnierstwa. W życiu gospodarczym miasta ważną rolę odgrywał trakt solny z kopalni małopolskich przez Śląsk do Wielkopolski oraz handel przygraniczny zbożem i bydłem ze Śląskiem.

Dokumenty i pamiątki po rzemieślnikach należą do najstarszych i najcenniejszych zabytków w zbiorach krotoszyńskiego muzeum. Są wśród nich księgi i przywileje, pieczęcie, naczynia godła i lady cechowe z okresu od XVI do XIX wieku. Na wystawie pokazano m.in. statut kuśnierzy z 1577 roku, przywilej Jana III Sobieskiego dla cechu powroźników z 1685 roku, księgę cechu krawieckiego z lat 1648-1876, pieczęć bednarzy z 1614 roku oraz liczne naczynia cechowe, wśród nich wilkom i skarbonkę cechu szewców z XVIII wieku. W tej części ekspozycji znajduje się też fotokopia najstarszej panoramy Krotoszyna z 1661 roku, wykonanej przez austriackiego dyplomatę J. Storna oraz XVIII-wieczna mapa powiatu pyzdrowskiego, do którego w czasach przedrozbiorowych należał Krotoszyn. Na rycinie z 1661 roku widoczna jest murowana, nieukończona wieża krotoszyńskiego ratusza, którego budowę rozpoczęto przypuszczalnie w czasach Jakuba Rozdrażewskiego w połowie XVII wieku, a przerwano podczas najazdu Szwedów, którzy w 1656 roku doszczętnie spalili i splądrowali Krotoszyn. Budowę ratusza ukończono dopiero w 1689 roku w czasach kolejnego dziedzica, Franciszka Zygmunta Gałęckiego.

Dzieje miasta w Polsce przedrozbiorowej przypominają też żelazne okowy więzienne z końca XVII wieku – odkryte w podziemiach krotoszyńskiego ratusza, barokowe rzeźby z krotoszyńskich kościołów oraz moździerz-wiwatówki z czasów ostatniego polskiego dziedzica Krotoszyna – Józefa Potockiego. W stylizowanej na barokową szafie z herbem Junosza - Gałęckich umieszczono reprodukcje starych widoków Krotoszyna.

Interesujący jest zespół pamiątek krotoszyńskiego Bractwa Kurkowego, którego działalność udokumentowana jest od 2. poł. XVII wieku do 1939 roku. Wystawiono tu m.in.: przywilej z 1667 roku, skrzynkę na dokumenty, broń, mundur, tarcze strzeleckie oraz insygnia bractwa (łańcuchy królewski, marszałkowski i rycerski).



(fot. Adam Augustyniak)

Sporo uwagi poświęcono okresowi zaborów, który dla Krotoszyna zaczął się w 1793 roku, kiedy to po II rozbiórze miasto wraz z całą Wielkopolską znalazło się w granicach państwa pruskiego. Materiały ikonograficzne oraz pamiątki historyczne z tego okresu ukazują dzieje walk o wolność od czasów kościuszkowskich do Powstania Wielkopolskiego. Są wśród nich m.in. pamiątki patriotyczne (biżuteria, obrazy i telegramy narodowe, pocztówki), pamiątki powstańców oraz świadectwo chrztu Mariana Langiewicza – syna krotoszyńskiego lekarza – generała i dyktatora w powstaniu 1863 roku.

W połowie XIX wieku blisko 2/3 ogółu mieszkańców Krotoszyna (7678 w 1850 roku) stanowili Niemcy i Żydzi. Ich obecność w dziejach miasta przypominają na ekspozycji: tomik poezji niemieckiej z wierszami poety schyłku romantyzmu, Otto Roquette (ur. w Krotoszynie w 1824 roku) oraz modlitewniki hebrajskie, wśród nich dwa drukowane w Krotoszynie przez Bar Loebel Monascha.

W okresie zaborów Krotoszyn stał się siedzibą powiatu. Na wystawie możemy obejrzeć mapę powiatu krotoszyńskiego z 1911 roku oraz ręcznie wykonany plan miasta z tego samego czasu.

Tę część ekspozycji historycznej kończą pamiątki z okresu Powstania Wielkopolskiego, które przyniosło wolność ziemi krotoszyńskiej w pierwszych dniach stycznia 1919 roku. Pokazano tu mundur i kosa powstańcze (symboliczną broń straży ludowej), pruskie szable z tego okresu, fotografie i odznaczenia powstańcze oraz sztandar Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Krotoszynie z 1923 roku.



(fot. Marcin Pawlik)

SALA 2

KROTOSZYN W WOLNEJ POLSCE 1919-1939

W okresie międzywojennym Krotoszyn był miastem przygranicznym (granica polsko-niemiecka przebiegała w odległości ok. 7 km, między Zdunami a Cieszkowem). Miasto miało charakter rolniczo-przemysłowy; obok firm istniejących już w okresie zaborów (fabryka maszyn, browar, cegielnie), powstały nowe zakłady przemysłu przetwórczego (proszkownia mleka, zakłady mięsne).

Krótki okres niepodległości cechował niezwykle ożywiony rozwój życia społecznego, politycznego i kulturalnego. Działo szereg instytucji i organizacji politycznych, stowarzyszeń oświatowych i kulturalnych (szkoły, biblioteki, chóry, zespoły sceniczne i in.), nastąpił bujny rozkwit prasy lokalnej (ponad 10 tytułów gazet i czasopism).



(fot. Marcin Pawlik)

Z uwagi na bliskość granicy stacjonował tu silny garnizon wojskowy. Od 1921 roku był to 56. Pułk Piechoty Wlkp. W 1939 roku Krotoszyn liczył 15 225 mieszkańców, w tym 14 182 stałych i 1043 przebywających czasowo (wojsko).

Na ekspozycji pokazano szereg dokumentów, fotografii i innych pamiątek, które przybliżają obraz międzywojennego Krotoszyna. Znajdują się tu m.in. fotografie burmistrzów i władz samorządowych Krotoszyna, niektórych zakładów przemysłowych (browar), szkół, wojska, Straży Pożarnej, przedstawień teatralnych. Życie społeczne, gospodarcze i kulturalne dokumentują też liczne legitymacje rozmaitych organizacji i stowarzyszeń (PPS, TCL, PCK, Klub Kręglarzy, Towarzystwo Kupców i in.) statuty, regulaminy, dyplomy, druki firmowe, odznaki i medale a także egzemplarze krotoszyńskich gazet.

KROTOSZYN W LATACH II WOJNY ŚWIATOWEJ

Zgromadzone na wystawie materiały ukazują udział krotoszynian w II wojnie światowej, życie mieszkańców pod niemiecką okupacją oraz działalność krotoszyńskiego podziemia.



(fot. Adam Augustyniak)

Ekspozycję otwierają pamiątki żołnierzy Września 1939 roku, w większości 56 Pułku Piechoty Włkp., który bronił granicy polsko-niemieckiej w rejonie Zdun i Sulmierzyc, walczył nad nad Prosną, brał udział w bitwie nad Bzurą i w obronie Warszawy. Wyeksponowano tu wyposażenie wojskowe żołnierzy (broń, menażki, saperki, elementy umundurowania) dokumenty, fotografie oraz pamiątki z obozów jenieckich niemieckich i radzieckich (Krotoszyńska Lista Katyńska).

Życie pod okupacją ilustrują liczne dokumenty (dowody tożsamości, obwieszczenia, kartki żywnościowe, książki i karty pracy) oraz pamiątki z obozów i więzień. Są wśród nich: listy, ubranie i numery obozowe, różańce z chleba, tomik poezji spisany w Ravensbrück.



(fot. Adam Augustyniak)

W gablotach pokazano fotografie przywódców krotoszyńskiego podziemia (ZWZ/AK, BCH, Szarych Szeregów, „Odrodzenia”) oraz nieliczne zachowane oryginalne dokumenty z tego okresu: pisma konspiracyjne, świadectwo tajnego nauczania. Znajdują się tu też pamiątki kpt. Rafała Zwolińskiego -byłego żołnierza 56 p.p. - zesłanego do łagru na Uralu (własnoręcznie wykonane tabakiera i papierośnica).

Udział krotoszyńców w II wojnie światowej dokumentują: mundury, naszywki, odznaki i odznaczenia żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie II Korpusu Polskiego i I Dywizji Pancerniej) oraz I i II Armii Wojska Polskiego.



(fot. Adam Augustyniak)

Na uwagę zasługuje kolekcja kilkudziesięciu hełmów z okresu I i II wojny światowej. Są wśród nich m.in. hełmy z pól bitewnych Września 1939 oraz hełmy z powstania warszawskiego. Zbiór jest darem krotoszyńszczyzny, mjr. Franciszka Pukackiego - „cichociemnego”, żołnierza 27. Wołyńskiej Dywizji AK.

II. KULTURA LUDOWA NA ZIEMI KROTOSZYŃSKIEJ

Ekspozycja, prezentowana w trzech salach i na korytarzu klasztornym, obrazuje życie wsi krotoszyńskiej na przełomie XIX i XX wieku.

SALA NR 3:

ROLNICTWO I HODOWLA

- Model zagrody wiejskiej z poł. XIX wieku, z Maciejewa w pow. krotoszyńskim



(fot. Adam Augustyniak)

- Narzędzia do uprawy ziemi: radło rylcowe, pług koleśny jednoskibowy, brony, kremer (kultywator), wał do równania ziemi, haczki, motyki i in.



(fot. Adam Augustyniak)

- Sprzęt do żniw i omłotu zbóż: sierpy, kosa z pałakiem, bańki na oselki (rogowe i drewniane), babka do klepania kosy, widły, grabie, cepy, miary i szufle do ziarna



(fot. Adam Augustyniak)

- Narzędzia zw. z hodowlą: śrutownik, „loda” do cięcia „zielonego” i słomy, radła wole i krowie, chomąta, skopek i stołek do udoju mleka, siekacz do ziemniaków, łopaty do nakładania paszy, taczka, drabinka do siana, drewniane wiadra i nosidla do wody, nożyce do strzyżenia owiec, koryto do parzenia świń (wydrążone z jednego pnia) i wiele innych.

SALA NR 4

IZBA WIEJSKA Z KOMORA

- Sprzęt: miśnik na naczynia z poł. XIX wieku, malowana skrzynia na odzież z 1854 roku, łóżko, kołyska, komoda, szafy na odzież i naczynia, zydle, ołtarzyk domowy, maszyna do szycia z pocz. XX wieku, stół (rekonstrukcja).



(fot. Adam Augustyniak)

- Liczne naczynia (żeliwne, gliniane, klepkowe), narzędzia i sprzęt używany w gospodarstwie domowym: kierzynki, drabinki do sera, beczki, niecki i dzieże do pieczenia chleba, żarna, stępy do tłuczenia kaszy, młynki, magłownice, żelazka i in.



(fot. Adam Augustyniak)

SALA NR 5

SZTUKA I STRÓJ LUDOWY

- XIX-wieczne rzeźby z krzyży i kapliczek przydrożnych, m.in. figura Chrystusa z krzyża przydrożnego w Orpiszewie dłuta Pawła Brylińskiego z ok. 1860 roku.]



(fot. Paweł Rudnicki)

- Prace współczesnych twórców ludowych, m.in. rzeźby Władysława i Józefa Rybów z Kobierna i Kazimierza Frąckowiaka z Brzozy
- Cykl obrazów Andrzeja Opalińskiego „Krzyże i kapliczki przydrożne”



(fot. Marcin Pawlik)

- Krotoszyński strój ludowy męski i kobiecy (gospodarz i gospodyni , druhna i družba), hafty na tiulu (czepce, kryziki, fartuszki), korale.
- Malowane skrzynie na odzież (m.in. skrzynia posagowa z 1861 roku).
- Archiwalne fotografie ukazujące dawny strój ludowy (wiejskie wesela, fotografie rodzinne).
- Instrumenty muzyczne (dudy, skrzypce).

KORYTARZ

RZEMIOSŁA WIEJSKIE



(fot. Marcin Pawlik)

Pokazano tu niektóre elementy wyposażenia dawnych warsztatów rzemieślniczych, m.in. : *kobyłki* stolarską i rymarską, *babę* kołodziejską, cyrkle i świdry ciesielskie, *kluki* do kręcenia powrozów, narzędzia i wyroby kowalskie, szewskie, rymarskie i bednarskie. Na uwagę zasługuje zestaw narzędzi włókienniczych: międlnice, cierlice, szczotki do czesania lnu i wełny, wrzeciono, kołowrotki, szpularz, warsztat tkacki.



(fot. Marcin Pawlik)

III. KROTOSZYN W MALARSTWIE, RYSUNKU I GRAFICE



Drzeworyt Stanisława Wojcieszynskiego do sonetu Michała Anioła, 1939 rok

Na ekspozycję składają się obrazy związane z regionem przez osobę twórcy lub tematycznie. Są tu prace m.in.: Radosława Barka, Jana Bartkowiaka, Bolesława Grobelnego, Józefa Kończaka, Antoniego Olejnika, Haliny Duczmal-Pacowskiej, Hieronima Sobkowiaka, Henryka Straburzyńskiego, oraz Stanisława Wojcieszynskiego „Wostana”.

Helena Kasperska